

KOMUNIKACJA W RODZINIE - MODELE, STYLE, BARIERY

Streszczenie: Artykuł ma charakter teoretyczno-analityczny. Jego celem jest przedstawienie komunikacji w rodzinie ujmowanej jako system, w skład którego wchodzi podsystem małżeński, rodzicielski oraz międzyrodzeństwem. Analizę komunikacji w danym podsystemie zilustrowano badaniami empirycznymi. Przedstawiono także modele, style i bariery komunikacji w rodzinie, wskazując na model dwustronny, styl partnerski jako najkorzystniejsze w komunikacji wewnątrzrodzinnej.

Słowa kluczowe: komunikacja w rodzinie, modele komunikacji, style komunikacji, bariery zakłócające komunikację

Wprowadzenie

Komunikacja stanowi podstawowe i niezbędne w codziennym życiu narzędzie porozumiewania się ludzi między sobą. Można ją określić jako sztukę, niezwykle trudną i wymagającą. Szerzej się nad nią zastanawiamy, gdy mamy trudności w porozumiewaniu się z drugim człowiekiem, zwłaszcza w sytuacjach konfliktowych.

Komunikacja w rodzinie powinna służyć podtrzymywaniu i pielęgnowaniu więzi między jej członkami: małżonkami, rodzicami i dziećmi a także międzyrodzeństwem. Prawidłowa komunikacja stanowi podstawę właściwych relacji wewnątrzrodzinnych.

Mówiąc o komunikacji w rodzinie należy zaakcentować jej interpersonalny charakter, tj. relacyjność między poszczególnymi osobami, jednostkami – nadawcą i odbiorcą. T. Rostkowska określiła komunikację rodzinną jako „wiadomości przekazywane z określoną intencją, które są zazwyczaj spostrzegane jako intencjonalne i posiadające uzgodnione znaczenie między jednostkami pozostającymi we wzajemnej relacji, opartej na więzach biologicznych, prawnych lub partnerskim zaangażowaniu, które nawzajem się wychowują oraz kontrolują”¹. Ujmuje ona komunikację w rodzinie jako dzielenie się informacjami między wszystkimi członkami rodziny, które dotyczą osobistych uczuć, doświadczeń, doznań, planów życiowych, a także rozmawianie o wszystkim, co jest związane z rodziną, z tym, co się w niej

¹ T. Rostkowska, *Małżeństwo, rodzina, praca a jakość życia*, Kraków 2008, s. 73.

dzieje. Komunikacja rodzinna wskazuje na stopień zaangażowania i zainteresowania członków w życie rodzinne, stanowi przejaw wzajemnych relacji oraz postaw, które występują między członkami rodziny².

B. Harwas-Napierała³ podkreśla interakcyjny charakter komunikacji w rodzinie; wszelkie zachowanie jednego członka rodziny składa się na szeroko rozumiany komunikat dla innych, natomiast on sam jest zawsze zarówno nadawcą jak i odbiorcą wiadomości (komunikatów) od pozostałych członków rodziny. Autorka wskazuje także na bardzo ważną cechę komunikacji rodzinnej, którą określiła jako intensywnie nadarżające się interakcje osobowe, z uwagi na dużą trwałość, swoistość i częstotliwość kontaktów pomiędzy wszystkimi członkami rodziny.

W literaturze przedmiotu wyróżniane są różne modele komunikacyjne, które należy także odnieść do komunikacji w rodzinie. Do najczęściej wymienianych należą: model jednostronny, dwustronny, który określany jest także jako interakcyjny, a także model relacyjny (transakcyjny)⁴. Pierwszy w wymienionych, tj. jednostronny model komunikacji, to model przebiegający jednokierunkowo. Komunikacja ogranicza się tutaj do jednostronnego przekazywania własnych myśli w taki sposób, żeby inni je zrozumieli i zaakceptowali bez zbędnych komentarzy. Model ten występuje najczęściej w rodzinach, w których rodzice przejawiają autorytarne nastawienie do swoich dzieci i kładą duży nacisk na kontrolę. Pełnienie roli rodzicielskiej ogranicza się w takich rodzinach do wydawania nakazów, zakazów, poleceń, a także nadzorowania stopnia ich przestrzegania⁵.

Dwustronny model komunikacji można scharakteryzować jako sprzężenie zwrotne pomiędzy nadawcą oraz odbiorcą komunikatu. S. Frydrychowicz⁶ wyraża opinię, że komunikacja nie jest tutaj rozumiana wyłącznie jako naprzemienne wysyłanie oraz odbieranie komunikatów pomiędzy nadawcą i odbiorcą, ale także jako obopólna reakcja na te komunikaty. Ten model komunikacji (interakcyjnej) umożliwia zobrazowanie własnej osoby w reakcjach partnera (współmałżonka, rodzica, dziecka); rozwija także pewien rodzaj wrażliwości na drugiego człowieka, z którym się komunikujemy.

Trzeci z najczęściej wymienianych w literaturze przedmiotu modeli komunikacji to model relacyjny: nadawca i odbiorca skupiają się na przedmiocie komunikacji, na tym co robią, albo na tym, co mogą robić wspólnie, a nie koncentrują się tylko na sobie. Można zatem powiedzieć, że pomiędzy nadawcą, odbiorcą i przed-

² M. Wawrzak-Chodaczek, *Komunikacja interpersonalna i masowa - wybrane teorie i praktyki*, Kraków 2017, s. 167-168.

³ B. Harwas-Napierała, *Komunikacja w rodzinie ujmowanej jako system w relacji rodzice - dzieci*, [w:] *Roczniki socjologii rodziny: obrazy życia rodzinnego, z perspektywy interdyscyplinarnej*, t. 17, [red.] A. Michalska, Poznań 2006, s. 221-222.

⁴ S. Frydrychowicz, *Komunikacja interpersonalna w rodzinie a rozwój dorosłych*, [w:] *Rodzina a rozwój człowieka dorosłego*, [red.] B. Harwas-Napierała, Poznań 2003, s. 110.

⁵ B. Harwas-Napierała, *Komunikacja interpersonalna...*, dz. cyt., s. 22.

⁶ S. Frydrychowicz, *Sposoby i wymiany komunikowania interpersonalnego a rozwój człowieka*, „Psychologia Rozwojowa” 2005, t. 10, nr 3, s. 98.

miotem komunikacji powstaje relacja trójstronna. Uznanie modelu relacyjnego nie powoduje potrzeby upatrywania „winnego” za nieprawidłowości w porozumiewaniu się członków rodziny i jednocześnie pozwala stworzyć bardziej sprzyjające warunki dla zmiany zachowania, a w tym sposobów komunikowania⁷.

Wyróżnione modele komunikacji mogą przejawiać się w danej rodzinie w różnej częstotliwości i w różnym stopniu, zależne są także od etapu życia rodziny (wiek dzieci) i okoliczności.

Charakteryzując komunikację wewnątrzrodzinną należy wymienić i krótko opisać style i wzory komunikowania się w rodzinie. Najczęściej wymienia się dwa główne style: styl partnerski i styl niepartnerski⁸. Partnerski styl komunikowania się polega na tym, że osoba, która prowadzi rozmowę, uważa własne potrzeby i pragnienia za równie ważne, co potrzeby i oczekiwania swojego partnera komunikacji. Nie narzuca mu swojego punktu widzenia, toleruje jego poglądy i nie namawia go do ich zmiany. Jest tolerancyjna wobec przekonań rozmówcy, unika formułowania rozkazów, nakazów i rad w stosunku do partnera interakcji. W zamian za to informuje grzecznie o konsekwencjach, jakie mogą nastąpić z powodu jego dotychczasowego zachowania, a także informuje o innych możliwościach działań⁹.

Komunikacja partnerska prowadzi do porozumienia, sprzyja wzajemnemu przekazywaniu komunikatów zwrotnych i ekspresji odczuć, umożliwia okazywanie partnerowi (danemu członkowi rodziny) zrozumienia i szacunku, ujawnienie własnego „ja”, oraz integrację rodzinnego życia¹⁰.

W ramach drugiego z wyróżnionych stylów, komunikacji niepartnerskiej wyróżnić można dwie jego formy: egocentryczną i allocentryczną. Komunikacja egocentryczna charakteryzuje się tym, że człowiek skupia się wyłącznie na sobie, na swoich potrzebach i oczekiwaniach. Nie słucha swojego partnera, manipuluje swoim odbiorcą, rozpoczyna i kończy rozmowę wtedy, gdy sam tego chce, nie biorąc pod uwagę preferencji rozmówcy. Forma allocentryczna to przeciwieństwo formy egocentrycznej. Jednostka nie liczy się z własnymi potrzebami i często rezygnuje z osobistych potrzeb i oczekiwań po to, aby spełnić oczekiwania i wymagania, chce osiągnąć jego rozmówca¹¹. Bardzo często zdarza się, że ulega ona żądaniom i sugestiom partnera interakcji, rezygnując z własnych przekonań.

Komunikacja allocentryczna nie pozwala na przekazanie informacji zwrotnej, dojście do porozumienia, dzielenie się własnymi przeżyciami, a także na komunikację wprost. Stwarza ryzyko, że partnerzy interakcji nie dojdą między sobą do porozumienia.

⁷ B. Harwas-Napierała, *Komunikacja interpersonalna...*, dz. cyt., s. 24.

⁸ L. Grzesiuk, *Style komunikacji interpersonalnej*, Warszawa 1979, s. 4.

⁹ T. Rostkowska, *Małżeństwo...*, dz. cyt., s. 93.

¹⁰ L. Grzesiuk, E. Trzebińska, *Jak ludzie porozumiewają się*, Warszawa 1978, s. 174-176.

¹¹ T. Rostkowska, *Małżeństwo...*, dz. cyt., s. 93-94.

Style komunikacji określają jakość życia rodzinnego, zachodzące w rodzinie relacje i poczucie satysfakcji z życia. A zatem prawidłowy styl komunikacji w rodzinie to styl partnerski. Osoba poprawnie komunikująca się „mówi wprost” oraz swobodnie o swoich prawdziwych uczuciach, nie naruszając godności swojej i innych, wyraźnie tworząc jednak granice między sobą a innymi.

Niezależnie od występującego w rodzinie modelu i stylu komunikacji należy wyróżnić bariery, które utrudniają komunikację w rodzinie. Można je określić jako „reakcje o wysokim stopniu ryzyka” – co oznacza, że wpływają na komunikację w sposób negatywny. Przyczyny powstawania i skutki, do których doprowadzają zablokowania komunikacji, mogą być liczne i wielorakie. Najczęściej powodują one obniżenie samooceny u partnera interakcji. Sprawiają, że druga osoba (małżonek, rodzic, dziecko) przyjmuje postawę obronną, staje się wycofana, ma poczucie klęski i zależności¹².

T. Gordon¹³ opracował 12-punktową listę barier, które blokują rozmowę i zaburzają prawidłową komunikację. Należą do nich:

- 1) rozkazywanie, komenderowanie i zarządzanie,
- 2) ostrzeganie, upominanie, groźby,
- 3) perswadowanie, wygłaszanie kazań, moralizowanie,
- 4) dyktowanie rozwiązania, podsuwanie propozycji, radzenie,
- 5) robienie wyrzutów, pouczanie, przytaczanie logicznych argumentów,
- 6) osądzanie, sprzeciwianie się, obwinianie, krytykowanie,
- 7) chwalenie, aprobowanie,
- 8) ośmieszanie, zawstydzanie, zwymyślanie,
- 9) interpretowanie, stawianie diagnozy, analizowanie,
- 10) uspokajanie, pocieszanie, podtrzymywanie, współczucie,
- 11) wypytywanie, badanie, indagowanie,
- 12) odciąganie uwagi (dziecka) i kierowanie jej w inną stronę, rozweselanie, zabawianie.

Wymienione bariery komunikacyjne odnoszą się głównie do komunikacji rodzice – dziecko, ale można je potraktować szerzej, jako te, które zaburzają relacje w innych podsystemach rodzinnych: małżeńskim, rodzicielskim, a także pomiędzy rodzeństwem.

Bariery w komunikacji pojawiają się w życiu każdego człowieka notorycznie i stawiane są w różnych proporcjach, również w komunikacji rodzinnej. Występują najczęściej wtedy, gdy jedna lub dwie strony zmagają się z jakimś problemem, potrzebą, znajdują się w stresie.

¹² *Mosty zamiast murów, podręcznik komunikacji interpersonalnej*, [red.] J. Stewart, Warszawa 2005, s. 177-184.

¹³ T. Gordon, *Wychowanie bez porażek*, Warszawa 1993, s. 45-48.

Komunikacja w poszczególnych podsystemach rodzinnych

Rodzina jest grupą społeczną, która tworzy strukturę. Rozpatrując problem indywidualnych doświadczeń, jakie nabywane są przez człowieka w rodzinie, najbardziej trafne jest ujmowanie rodziny jako systemu, w którym wszyscy jego członkowie wzajemnie na siebie oddziałują¹⁴. Według M. Ryś¹⁵, system rodzinny tworzą wszyscy członkowie rodziny, a także interakcje zachodzące między nimi. Aby zatem poznać rodzinę jako całość, należy skupić się na wzajemnych relacjach między wszystkimi członkami rodziny.

Komunikacja interpersonalna w rodzinie odbywa się na szerszym tle relacji, które występują pomiędzy wszystkimi członkami rodziny. Jest jednocześnie wskaźnikiem relacji, a także współtwórcą ich jakości. Relacje definiowane są tu jako „suma interakcji (działań, komunikacji werbalnej i niewerbalnej)”¹⁶. Komunikację w rodzinie charakteryzuje dynamiczność, a więc różny stopień natężenia interakcji pomiędzy członkami w rodzinie. Ich intensywność jest wynikiem częstości i trwałości więzi budowanych podczas codziennego współżycia i wspólnego mieszkania rodziny.

W systemie rodzinnym najczęściej wyróżnia się: podsystem małżeński (mąż – żona), podsystem rodzicielski (matka – dziecko, ojciec – dziecko) oraz podsystem rodzeństwa (dziecko – dziecko). Sytuacje, zdarzenia mające miejsce w danym podsystemie wpływają na inne podsystemy, ponieważ system rodzinny to suma podsystemów występujących w rodzinie.

Komunikacja w podsystemie małżeńskim

Komunikacja małżeńska polega na szeroko rozumianej wymianie informacji, sygnalizowaniu własnych potrzeb, ukazywaniu uczuć. Jest ona jednym z ważniejszych czynników, które determinują jakość relacji między małżonkami, a w szczególności więzi uczuciowej, odzwierciedlając stopień ich wzajemnej sympatii i zaufania.

Bez wątpienia prawidłowa komunikacja stanowi podstawę sprawnego i umiejętnego radzenia sobie z różnymi zadaniami życiowymi w sposób dojrzały i odpowiedzialny. Małżonkowie powinni zatem uzgadniać istotne kwestie wiążące się z ich partnerskim i rodzinnym życiem, komunikować się z poszanowaniem godności partnera i jego odmiennego zdania, a także dbać o to, aby komunikacja miała charakter jednoznaczny. Aby tak się działo, małżonkowie powinni mieć takie

¹⁴ T. Rostkowska, *Małżeństwo ...*, dz. cyt., s. 43.

¹⁵ M. Ryś, *Kształtowanie się poczucia własnej wartości i relacji z innymi w różnych systemach rodzinnych*, „Fides et Ratio” 2011, nr 2, s. 64.

¹⁶ B. Harwas-Napierała, *Komunikacja interpersonalna...*, dz. cyt., s. 17-18.

cechy, jak: umiejętność pójścia na kompromis, zdolność do okazywania empatii, dostrzeganie i zaspokajanie potrzeb partnera, okazywanie sobie czułości i miłości, kontrolowanie własnych uczuć, myśli i emocji oraz zdolność przebaczenia. Powinni także cechować się właściwą samooceną i wspólnym systemem wartości.

Z badań dotyczących relacji między małżonkami przeprowadzonych w 2018 roku przez S. Lis w grupie 52 rodziców i 53 dzieci¹⁷ wynika, że badani małżonkowie oceniali swoje relacje z partnerem/partnerką, jako dobre oraz bardzo dobre (42,31% badanych). Na relacje: nienajlepsze, złe, zdecydowanie złe wskazało łącznie 11,54% respondentów. Zdecydowana większość (84,61%) stwierdziła, że dzieli się swoimi uczuciami i przeżyciami z partnerem. Nie czyni tego 15,39% (kategorie odpowiedzi: raczej nie – 9,62%; nie – 5,77%). Osoby nie dzielące się swoimi przeżyciami i uczuciami z partnerem wskazywały na brak zainteresowania ze strony partnera i brak otwartości w związku.

Do najczęściej występujących zachowań między małżonkami/partnerami należy wymienić:

- wspólne rozwiązywanie problemów (73,08%)
- okazywanie sobie uczuć (63,46%)
- zainteresowanie sprawami i potrzebami partnera (59,62%)
- pomoc w obowiązkach (55,77%)
- wspólnie spędzony czas wolny (40,38%)
- miłe gesty w stosunku do partnera (30,77%)
- szacunek dla odmiennego zdania (28,85%)
- otwartość w związku (26,92%)
- prawienie komplementów (23,08%)
- unikanie krytyki i opryskliwości w związku (21,15%).

Opisane badania dowodzą, że między badanymi małżonkami/rodzicami występują pozytywne relacje, choć sporadycznie zdarzają się również relacje negatywne. Ankietowani określali te relacje jako dobre lub bardzo dobre. A zatem komunikację w podsystemie małżeńskim należy ocenić pozytywnie. Są to optymistyczne dane, szczególnie w wymiarze społecznym, rodzinnym i pedagogicznym, ponieważ w badanych rodzinach występuje prawidłowa komunikacja między małżonkami, która stanowi dobre podłoże do komunikacji wewnątrzrodzinnej ujmowanej całościowo. Przedstawione relacje pomiędzy małżonkami świadczą o dobrze zorganizowanym systemie rodzinnym w zakresie komunikacji między małżonkami/partnerami.

¹⁷ S. Lis, *Komunikacja wewnątrzrodzinna i czynniki ją warunkujące*, Kielce 2018, niepublikowana praca magisterska, s. 61–65.

Komunikacja w podsystemie rodzicielskim

Komunikacja zachodząca w podsystemie rodzice – dzieci uwarunkowana jest jakością komunikacji w małżeństwie. B. Harwas-Napierała¹⁸ dowodzi, że:

- 1) styl komunikowania się, jaki dominuje między małżonkami, wyłania się także w procesie komunikowania się rodziców wobec dzieci, np. osoba mająca tendencję do niepartnerskiego traktowania współmałżonka, może w podobny sposób odnosić się do własnego dziecka i przejawiać ten styl w rozmowie z nim,
- 2) model komunikacji, jaki reprezentują małżonkowie, stanowi wzór, który jest społecznie dziedziczony przez dzieci, ze skłonnością do jego odwzorowywania w założonych przez nie rodzinach.

Jakość i przebieg komunikacji w podsystemie rodzice – dzieci zależy także od wieku dzieci i ich liczby, różne są bowiem indywidualne potrzeby wyznaczone wiekiem rozwojowym dziecka, etapem edukacji (przedszkole, szkoła), przejawianymi potrzebami, aspiracjami itp. Inaczej przedstawiają się relacje z małym dzieckiem niż z dzieckiem dorastającym (nastolatkiem). Komunikacja rodzicielska zależy także od liczby dzieci w rodzinie, może ona określać jej częstotliwość czy intensywność, co nie oznacza, że jest ona „gorsza” w wypadku dużych rodzin.

Charakter komunikacji między rodzicami a dziećmi zależy w dużej mierze od atmosfery emocjonalnej, jaka panuje w rodzinie. Jeżeli atmosfera jest dla dzieci trudna, to mogą wystąpić zaburzenia w komunikacji. Jak wskazuje M. Wawrzak-Chodaczek¹⁹, partnerskie traktowanie, które wiąże się z respektowaniem praw dziecka, sprzyja prawidłowemu porozumieniu i usprawnia wychowawcze oddziaływanie. Badana przez nią młodzież wskazała, że najważniejszą cechą, jaka charakteryzuje partnerskie relacje, powinno być zaufanie, a także: życzliwość, empatia, tolerancja i zdolność pójścia na kompromis.

Badania S. Lis²⁰ wskazują na zdecydowanie pozytywne relacje między rodzicami a dzieckiem, bowiem wszyscy ankietowani określili je jako bardzo dobre lub dobre (36,54% badanych). Relacje te oparte są głównie na: rozmawianiu z dzieckiem (94,23%), okazywaniu mu wsparcia (82,69%), akceptacji dziecka oraz okazywaniu mu uczuć (łącznie 72,08%). Na zaufanie do dziecka wskazała połowa respondentów; 40,39% rodziców wskazało, że najważniejsze jest współdecydowanie z dzieckiem, 32,69% – poszanowanie jego intymności, 26,29% wskazało na obiektywne chwalenie dziecka i unikanie krytyki, a 17,31% na respektowanie przekonań dziecka.

Otrzymane przez cytowaną autorkę wyniki badań dotyczące komunikacji w systemie rodzicielskim: rodzice – dzieci wskazują na ich pozytywną ocenę peda-

¹⁸ B. Harwas-Napierała, *Komunikacja w rodzinie ujmowanej jako system...*, dz. cyt., s. 222–223.

¹⁹ M. Wawrzak-Chodaczek, *Komunikacja interpersonalna...*, dz. cyt., s. 188–189.

²⁰ S. Lis, *Komunikacja wewnątrzrodzinna...*, dz. cyt., s. 66–73.

gogeniczną, dobrą ocenę oddziaływań wychowawczych rodziców wobec dzieci i ich efektów. Pozytywnie należy ocenić także wyniki badań dotyczących relacji dziecka z rodzicami. Badani ocenili je jako: bardzo dobre (43,40%), dobre (49,05%) oraz nienajlepsze (5,66%). Dzieci postrzegają swoich rodziców jako autorytety: 81,13% odpowiedzi „tak” i „raczej tak” („raczej nie” – 15,05% i „nie” – 3,78%). Zdecydowana większość (92,44%) ma zaufanie do swoich rodziców i jest do nich przywiązana (88,68%). Istotne z punktu widzenia pedagogiki i pedagogów, że aż 84,9% badanych przez autorkę dzieci przestrzega reguł wyznaczonych przez rodziców. Odpowiedzi: „raczej nie” (11,32%) i „nie” (3,78%) wskazują na to, że problemem tym powinni zająć się rodzice i pedagodzy szkolni, bowiem komunikacja rodzicielska (dzieci – rodzice) jest w tych wypadkach zaburzona, należy więc poszukać przyczyn takiej sytuacji i starać się ją zmienić dla dobra dziecka.

Komunikacja między rodzeństwem

Podsystem rodzeństwa można ujmować jako „pierwsze społeczne laboratorium”, w którym dzieci doznają relacji z rówieśnikami. Poznają także, co to jest współpraca, ale również rywalizacja. Mogą nauczyć się tutaj sposobów nawiązywania przyjaźni, a także sposobów, jak radzić sobie z nieprzyjaciółmi²¹. Relacje między rodzeństwem należą do najbardziej mocnych i stabilnych. To, jak będą one wyglądały, zależy od takich czynników, jak: wiek dziecka, kolejność narodzin, płeć oraz osobowość²².

Komunikacja między rodzeństwem jest najrzadziej opisywana w literaturze przedmiotu, ponieważ brak jest w zasadzie tego typu badań w pedagogice. Występują nieliczne projekty badawcze – wśród nich znalazły się badania S. Lis²³, która badając rodziny jako system, zajęła się także podsystemem dzieci w aspekcie ich komunikacji. Z otrzymanych przez autorkę wyników badań nasuwa się wniosek, że badane dzieci oceniają swoje relacje z rodzeństwem jako:

- bardzo dobre i dobre (82,97%)
- nienajlepsze (12,77%)
- złe (2,13%).

Obraz przedstawionych relacji jest pozytywny, wskazuje na dobrą, prawidłową komunikację badanych dzieci z ich rodzeństwem. Ankietowani w większości „współdziałają” lub „raczej współdziałają” z rodzeństwem (74,47%) zamiast rywalizować. Odpowiadali także, że wraz z rodzeństwem okazują sobie wsparcie emocjonalne (72,34%), pomagają sobie wzajemnie w obowiązkach (72,34%), okazują sobie uczucia (53,19%), wspólnie spędzają czas (72,34%), ufają sobie wzajemnie

²¹ *Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny*, [red.] B. de Barbaro, Kraków 1997, s. 51.

²² M. Wawrzak-Chodaczek, *Komunikacja interpersonalna...*, dz. cyt., s. 193.

²³ S. Lis, *Komunikacja wewnątrzrodzinna...*, dz. cyt., s. 74-77.

(78,72%). Ponadto 72,34% deklarowało, że ma z rodzeństwem wspólne tematy do rozmów.

Z badań S. Lis²⁴ wynika, że modelem komunikacji najczęściej występującym w rodzinie był dwustronny model komunikacji, który charakteryzuje się naprzemiennym wysyłaniem i odbieraniem komunikatów przez nadawcę i odbiorcę bez rozstrzygnięcia przedmiotu komunikacji. Jest to model relacyjny. Otrzymane przez autorkę dane wskazują także na dominujący w badanych rodzinach partnerski styl komunikacji charakteryzujący się przede wszystkim: uznawaniem własnych potrzeb za równie ważne jak potrzeby swojego rozmówcy, tolerowaniem odmiennych poglądów i przekonań partnera, nieprzerywaniem wypowiedzi partnera interakcji oraz nienakłanianiem do zmiany poglądów. Chociaż zdarza się, że występują w badanych rodzinach różne negatywne zachowania, to w całościowej analizie należy je uznać za sporadyczne.

Konkluzja

Komunikacja oznacza: być w relacji z, być w związku, uczestniczyć w, utrzymywać z kimś stosunki; to inaczej transmisja lub przekaz²⁵. Jest to proces porozumiewania się ludzi, którego celem jest przekazywanie informacji lub zmiana zachowania osoby bądź grupy osób²⁶. Komunikację międzyludzką określa się jako interpersonalną, w której występują różne modele i style. Najwłaściwszy w komunikacji jest model komunikacji dwustronnej i partnerski styl komunikacji. Uwaga ta odnosi się do rodziny w ujęciu systemowym, a więc także poszczególnych jej podsystemów: małżeńskiego, rodzicielskiego i między rodzeństwem. Dobra, prawidłowa komunikacja w rodzinie, w świetle badań S. Lis²⁷, ma ogromne znaczenie pedagogiczne; rodzina charakteryzująca się właściwą komunikacją prawidłowo wypełnia swoje funkcje i zadania socjalizacyjno-wychowawcze. I mimo występujących barier (w badaniach cytowanej autorki były to: doradzanie, uspokajanie bez zaangażowania, moralizowanie, logiczne argumentowanie, krytykowanie, rozkazywanie) nie zaburzyły one komunikacji w badanych rodzinach, ponieważ występowały sporadycznie, a występujące konflikty rozwiązywano w nich konstruktywnie – 38,46% (niekonstruktywny sposób zadeklarowało 11,54%). Prawie połowa badanych wskazywała jednak na elastyczne (zależne od sytuacji) rozwiązywanie konfliktów w rodzinie i powstające w ich wyniku zaburzenia relacji/komunikacji – 46,15%.

²⁴ Tamże, s. 80–83.

²⁵ R. Gołąbek, *Różnice między komunikowaniem bezpośrednim i masowym*, [w:] *Media audio-wizualne i cyfrowe wobec współczesnego społeczeństwa*, [red.] A. Adamski, A. Gralczyk, K. Kwasik, Warszawa 2012, s. 11.

²⁶ Z. Aleksander, *Komunikacja* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. II, [red.] T. Pilch, Warszawa 2003, s. 707.

²⁷ S. Lis, *Komunikacja...*, dz. cyt., s. 74–77.

Reasumując chciałabym podkreślić, iż wiedza na temat komunikacji w rodzinie (w różnych jej podsystemach) jest potrzebna i niezbędna, aby móc unikać różnych pułapek komunikacyjnych, zaburzających wzajemne relacje. Pozwala także pedagogom, nauczycielom i wychowawcom wykorzystać świadomie tę wiedzę w praktyce edukacyjnej: z dziećmi, rodzicami, by niwelować bariery zaburzające komunikację, a tym samym relacje i więzi między członkami rodziny²⁸.

Należy także dodać, że dobra komunikacja wewnątrzrodzinna: między małżonkami, rodzicami i dziećmi oraz między rodzeństwem stwarza fundament prawidłowego wypełniania przez rodzinę przypisanych jej społecznie funkcji i zadań.

Literatura

- Aleksander Z., *Komunikacja* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. II, [red.] T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2003.
- Frydrychowicz S., *Komunikacja interpersonalna w rodzinie a rozwój dorosłych*, [w:] *Rodzina a rozwój człowieka dorosłego*, [red.] B. Harwas-Napierała, UAM, Poznań 2003.
- Frydrychowicz S., *Sposoby i wymiany komunikowania interpersonalnego a rozwój człowieka*, „Psychologia Rozwojowa” 2005, t. X, nr 3.
- Gołąbek R., *Różnice między komunikowaniem bezpośrednim i masowym*, [w:] *Media audiowizualne i cyfrowe wobec współczesnego społeczeństwa*, [red.] A. Adamski, A. Gralczyk, K. Kwasik, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2012.
- Gordon T., *Wychowanie bez porażek*, PAX, Warszawa 1993.
- Grzesiuk L., *Style komunikacji interpersonalnej*, WUW, Warszawa 1979.
- Grzesiuk L., Trzebińska E., *Jak ludzie porozumiewają się*, NK, Warszawa 1978.
- Harwas-Napierała B., *Komunikacja w rodzinie ujmowanej jako system w relacji rodzice - dzieci*, [w:] *Roczniki socjologii rodziny: obrazy życia rodzinnego, z perspektywy interdyscyplinarnej*, t. XVII, [red.] A. Michalska, UAM, Poznań 2006.
- Lis S., *Komunikacja wewnątrzrodzinna i czynniki ją warunkujące*, UJK, Kielce 2018, niepublikowana praca magisterska.
- Mosty zamiast murów, podręcznik komunikacji interpersonalnej*, [red.] J. Stewart, PWN, Warszawa 2005.
- Rostkowska T., *Małżeństwo, rodzina, praca a jakość życia*, Impuls, Kraków 2008.
- Ryś M., *Kształtowanie się poczucia własnej wartości i relacji z innymi w różnych systemach rodzinnych*, „Fides et Ratio” 2011, nr 2.
- Wawrzak-Chodaczek M., *Komunikacja interpersonalna i masowa - wybrane teorie i praktyki*, Impuls, Kraków 2017.
- Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny*, [red.] B. de Barbaro, WUJ, Kraków 1997.
- Wysocka E., *Komunikacja interpersonalna*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. II, [red.] T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003.

²⁸ E. Wysocka, *Komunikacja interpersonalna*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. II, [red.] T. Pilch, Warszawa 2003, s. 723.

INTERFAMILY COMMUNICATION - MODELS, STYLES AND BARRIERS

Summary: The submitted paper is of hypothetical and analytical nature. Its declared goal was to present communication within a family, the latter one understood as a complex system consisting of various subsystems, as there are: the matrimonial subsystem *stricto sensu*, the parent-children interactions and the interaction among siblings. The communication analyses within the respective subsystems are illustrated by empirical investigation. The paper discusses different models, styles and barriers of interfamily communication. As predictable, the reciprocal approach based on partnership proved the most advantageous model of interfamily communication.

Key words: interfamily communication, communication model, communication style, disruptive communication barriers;